

ПЕРЛИНА РОДИННОГО ВИХОВАННЯ СІМ'Ї ГРІНЧЕНКІВ – НАСТЯ ГРІНЧЕНКО

А. В. Спіридонова

Розкрито особливості родинного виховання в сім'ї відомих українських педагогів, письменників, перекладачів Грінченків, вплив і значення сімейної педагогіки, зокрема виховання рідною мовою, прищеплення звичаїв і традицій українського народу для становлення особистості дочки Насті.

Ключові слова: родинне виховання, Настя Грінченко, рідна мова.

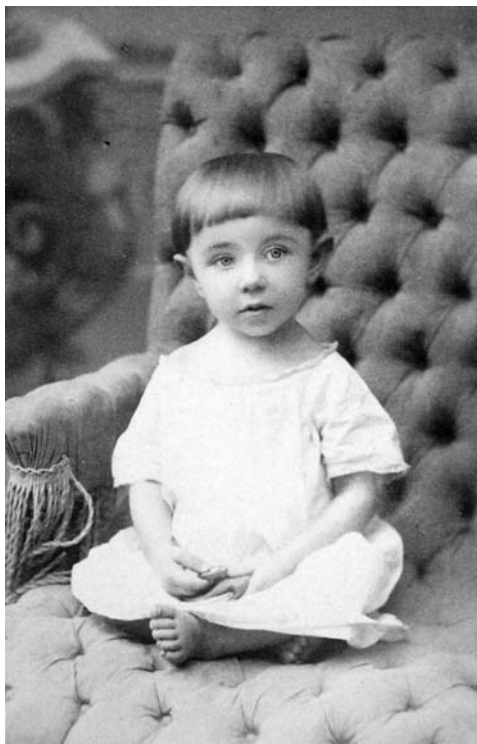
Спіридонова А. В. Жемчужина семейного воспитания семьи Гринченко – Настя Гринченко
Раскрыты особенности семейного воспитания в семье известных украинских педагогов, писателей, переводчиков Гринченко, влияние и значение семейной педагогики, в частности воспитания на родном языке, привития обычаев и традиций украинского народа для становления личности дочери Настя.

Ключевые слова: семейное воспитание, Настя Гринченко, родной язык.

Spiridonova A. V. Nastia is the Gem of the Hrinchenko's Family Education

This paper tells about peculiarities of the family education in the family of the famous Ukrainian pedagogues, writers, entrepreneurs, Hrinchenko, influence and importance of the family education, especially, in a native tongue, to impart customs and tradition of the Ukrainian people for the rising up of the personality of daughter, Nastia.

Keywords: family education, Nastia Hrinchenko, native tongue.

Постановка проблеми. Сім'я є природним середовищем первинної соціалізації дитини, джерелом її матеріальної та емоційної підтримки, засобом збереження і передавання культурних цінностей. Родинне виховання – перша природна і постійна ланка виховання. Без поліпшення родинного виховання не можна домогтися значних змін у громадянському вихованні молодих поколінь. У сім'ї закладається духовна основа особистості, формуються її погляди, переконання.

Сім'я – найкраща вихователька молодих поколінь за всіх часів і народів. Справжня сім'я є совістю, честю та національною гордістю кожного народу, нації, надбанням педагогічної культури людства.

Із перших днів появи дитини на світ сім'я покликана готувати її до життя та практичної діяльності, у домашніх умовах забезпечити розумну організацію її життя, допомогти засвоїти позитивний досвід старших поколінь, набути власний досвід поведінки й діяльності. Здійснюючи раннє родинне виховання, батьки

Спіридонова Анна Володимирівна, аспірант кафедри філологічних дисциплін Луганського національного університету імені Тараса Шевченка

створюють умови для повноцінного фізичного та психічного становлення особистості, забезпечують дитині почуття захищеності, рівноваги, довіри, формують її активне, зацікавлене ставлення до навколишнього середовища. Із сім'ї починається дорога й до школи, а вже тоді життєву дорогу «ведуть» два розуми, два досвіди: сім'я і школа.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню родини, шляхів її розвитку, складових і чинників виховання в ній присвячено праці українських істориків, етнографів, етнологів, мовознавців – Памви Беринди, М. Грушевського, В. Антоновича, І. Франка, В. Гнатюка, Ф. Вовка, П. Куліша, М. Костомарова, О. Субтельного, О. Потебні, Б. Грінченка, П. Чубинського, В. Шухевича, І. Крип'якевича, М. Максимовича, П. Житецького, М. Сумцова та ін. На значущість родинних цінностей у вихованні молодого покоління вказували І. Огієнко, С. Русова, І. Стещенко, А. Макаренко, В. Сухомлинський. Прихильно ставилася до родинного виховання Леся Українка. Добре відомий її вислів про те, що гімназичне виховання «загнічує дитину з малих літ, і лише сім'я, за належного психологічного клімату в ній і високого авторитету батьків може створити потрібний емоційний фон для навчання, а особливо виховання». Саме ці надбання українського народу в родинній педагогіці мали важливу роль при вихованні Насті Грінченко – єдиної доньки педагога, видатного українського письменника, вчителя-мовознавця, громадсько-культурного діяча Бориса Дмитровича Грінченка.

Мета статті – проаналізувати вплив родинної педагогіки сім'ї Грінченків на формування світогляду їхньої доньки Насті, розглянути її життєвий шлях.

Виклад основного матеріалу. Борис Грінченко та Марія Гладиліна познайомилися у Змієві (Зміївський повіт Харківської губернії, нині Харківська область) на вчительських курсах. Спільні інтереси, душевні розмови, а згодом і активне листування зблизило молодих учителів так, що вони називали один одного по-родинному: «сестро», «брате». Їх об'єднувало спільне зацікавлення освітою, а ще, крім того, – любов до літератури, рідного слова. Марія Миколаївна стала помічницею й однодумцем Бориса Грінченка у всіх літературних, громадських, видавничих та наукових справах. У 1884 р. Борис Грінченко та Марія Гладиліна одружилися, а 25 грудня 1884 р. в селі Нижня-Сироватка, нині Сумська область, у них народилася перша і єдина дитина – дочка Настя.

Уже в середині вересня 1887 р.

подружжя Грінченків із маленькою Настусею переїздить у село Олексіївку Слов'яносербського повіту Катеринославської губернії (нині Луганська область) для вчителювання в однокласній сільській школі Алчевських. За короткий час ця школа стала кращою у повіті, а Борис Грінченко виявив себе як педагог-новатор, досвід якого актуальний і нині.

Активний громадський діяч, Грінченко був людиною глибоко сімейною. У його родині шанували українську мову, українські традиції, а вишиванки були повсякденним одягом. Дружина, а згодом і дочка Бориса Дмитровича, усіяло його в цьому підтримували. Маленька Настя була першим читачем книг для дітей, написаних Грінченком. Батько писав для неї, а відтак – і для решти дітей, які читали українською, оскільки дитячої літератури тоді просто не було.

Попри тяжке матеріальне становище, скрутні умови вчителювання, у сім'ї Грінченків панували порозуміння й злагода. Борис Дмитрович дуже любив бавитися зі своєю маленькою дочкою. Як згадує Марія Миколаївна, «чоловік був дуже турботливий, і коли Настуня прокидалася о четвертій чи п'ятій годині ранку, то він забирав її з возиком у садок, що був при школі, і панькався з нею».

Борис Дмитрович як педагог вважав, що навчати дитину потрібно рідною мовою. Уже в чотири роки Настя розмовляла українською літературною мовою, а у п'ять самотужки навчилася читати, що стало приємною несподіванкою для батьків. Спостерігаючи, як батько пише й читає, теж зацікавилася книжками – почала розглядати, гортати їх. Щоб дитині було легше опанувати алфавіт, батьки купили літери, наклеєні на картоні. Борис Грінченко піклувався про інтелектуальний розвиток дитини. Саме в Олексіївці для навчання Насті Борис Дмитрович написав «Українську граматику», «Настину читанку». За цими підручниками навчав також інших дітей. Допитлива Настуся перечитала все, що підходило їй, у багатій батьківській бібліотеці і, щоб задовольнити хоч абияк потребу дочки в читанні, родині доводилося, при невеликих статках, передплачувати для неї з Галичини, а доти й самим видавати раз на два тижні рукописний журнальчик, що звався «Квітка» [1, с. 354].

Мала дівчинка хист і до співу. Вона часто співала разом зі своєю сільською подругою Олександрою, а згодом батько брав її на заняття шкільного хору, під час яких виконувалися українські пісні та колядки. Згодом Грінченкам докоряли, що негоже вчити дитину «розмовляти по-хочляцьки», адже згодом їй буде важко

навчатися в гімназії. Однак подружжя обстоювало думку, що лише рідна мова якнайкраще розвиває дитину морально й духовно. Марія Миколаївна плекала в доньці любов до рідного краю, мови, культурних традицій в Україні. Батьки своїм прикладом показували, що розмовляти рідною мовою є проявом патріотизму і свідомої поваги до національної культури.

Родина Грінченків послідовно виступала за необхідність відновлення української мови в науковому та громадсько-політичному житті, відродження та примноження української культури як засадничих основ освіти та виховання дітей, зокрема родинного.

Настя бачила важке селянське життя: недоїдання дітей і важку працю їхніх батьків, нестачу якісних продуктів (наприклад, хліб задля економії пекли з борошна з черв'яками). Назавжди вона запам'ятала і жандармів у їхньому домі, які робили обшук.

Настя любила гратися із сільськими дітьми, панське товариство у неї було дуже рідко, лише тоді, коли до садиби приїздили Алчевські з донькою Христею. І навіть поміж себе дівчатка розмовляли українською. Батьки всіляко заохочували доньку до товариства сільських дітлахів; вона мала такі ж, як у них, одяг, зачіску, звички. Зі спогадів Івана Липи: «У світлому національному вбранні, з різнокольоровими стрічками, на широких уже завмерлих степах вона здалека визначалась як чудово гарна квітка, і мимоволі очі мої повертались в той бік, де вона бавилась» [1, с. 355].

Дівчинка у всьому намагалася наслідувати батьків. Пристрасть до знань і неймовірна наполегливість були у неї спадковими. За порадою Бориса Дмитровича Настя записувала в зошит різні цікаві й потрібні факти: «Я живу на Україні», «Тарас Шевченко створив «Кобзар».

Із часом коло інтересів дівчинки розширювалося, вона стала цікавитися творами, зокрема, Лінкольна, Галілея, Міллера, Шекспіра, Толстого, Шевченка, Котляревського, Нечуя-Левицького.

Коли час вчителювання Грінченків в Олексіївці добіг кінця, сім'я переїхала в Чернігів. Однією з причин переїзду було й те, що Борис Дмитрович розійшовся із Х. Алчевською у поглядах на методи навчання. У свою хрестоматію «Що читати народу?» Христина Данилівна не включила жодного українського твору, що також обурювало Грінченка. Він був глибоко засмучений беззаконням і свавіллям, що процвітало в Олексіївці. Прикажчики знущалися над селянами, які щоденно були змушені працювати по 15–16 годин. Із болем у душі Б. Грін-

ченко детально описував трагічний випадок із молодим хлопцем Гнатом Проведенком, який хотів піти із економії додому, щоб зашити порваний чобіт, однак прикажчик прив'язав хлопця до воза, і в холодний весняний день Гнат захворів. Згодом, у листі до Х. Алчевської, Грінченко порівнював умови праці селян у економії Алчевських із кріпацтвом.

Рукописний журнал «Квітка», що видавався в родині Грінченків

Навчання Насті йшло легко, вона без іспитів переходила з одного класу в інший. Навіть за написані російською мовою твори отримувала високі оцінки. Згодом Настя перейшла в гімназію Дучинської в Києві, навчання закінчила з медаллю. Майже увесь свій вільний час дівчина присвячувала самоосвіті: вивчала мови, перекладала відомих письменників. «Вона не любила безтурботних розваг, бо вважала, що час треба розподіляти з користю. Впродовж всього часу навчання Настя безперервно листувалась з батьками, бо так було заведено у їхньої сім'ї, що навіть незначна розлука заповнювалась листуванням» [2, с.12].

Після закінчення дочкою гімназії в 1902 р. перед Грінченками постало питання про її подальше навчання. Який університет обрати? Великим і одноставним бажанням батьків було продовжити навчання Насті в тому університеті, де б навчання велось рідною мовою – українською. На Наддніпрянській Україні таких закладів не існувало. Українська мова, культура, історія в Російській імперії були на межі вимирання. Тому вся сім'я вирішила, що якнайкращим закла-

дом для продовження освіти є Львівський університет. У 1903 р. Настя вступила в університет на філософський факультет, де вона слухала лекції таких відомих українських учених, як К. Студинський, О. Огоновський, М. Грушевський, Ф. Колеса та вперше зустрілася з Іваном Франком, на творах якого виросла. Загалом навчання в університеті було цікавим і змістовним. Крім навчання, дівчина відвідувала студентський драматичний гурток.

Настя Грінченко. 1903 р.

Якщо спершу Львів здавався Насті похмурих та неприємних, то згодом вона знайшла в ньому багато щирих друзів, і життя стало здаватися світлішим і не таким сумним. Але вона дуже сумувала за мамою з татком, її серце линуло в Київ, який вона щиро любила.

Львівське педагогічне товариство подбало про інтернат для дівчат, яким завідувала пані Поцілевич. Жити Насті тут було зручніше і вигідніше.

Листування між Настею та батьками і під час її навчання у Львові не припинялося. Борис Дмитрович розповідав дочці в листах, які в них бували гості, які події відбувалися в Києві, як ішла робота над упорядкуванням тлумачного «Словаря української мови» [3, с. 133].

У цей час Настю захопив революційний рух в Україні; вона долучилася до нелегальної Революційної Української партії (РУП) – однієї з найбільш радикальних течій у національному русі. Ідея визволення з імперського поневолення Росії глибоко заповонила душу молодій дівчині. Основою боротьби для РУПівців

стала промова Миколи Міхновського «Самостійна Україна», яку він прочитав у 1900 р. в Харкові. Недосвідчена та оптимістична Настя вважала, що свідомо молода українська інтелігенція повинна стояти у перших лавах революційної боротьби. Навчання відійшло на останній план, в університет вона майже не ходила, найголовнішими вважала партійні справи.

1905 р., приїхавши додому, у Київ, Настя сказала батькам, що до навчання вже не повернеться, а працюватиме в столиці на користь українського народу. У неї було тверде переконання, що «встане Україна і розвіє тьму неволі. Світ правди засвітить». Батьки всіма силами хотіли вберегти свою єдину дитину, але поставлена мета й невичерпний альтруїзм вів Настю у безодню революції: «Невже мені чужими руками жар згрібати? Я хочу сама зробити, а не тільки користуватись з того, що зроблять інші» [3, с. 134]. Відтоді Настя увесь час була в роз'їздах по підпільних квартирах. Почалося нелегальне життя. Так, у Полтаві Настя познайомилася зі студентом-підпільником Миколою Сахаровим, який невдовзі став її чоловіком. Микола був дворянином, але дуже глибоко розумів долю робітничого класу України.

28 грудня 1905 р. Настю заарештували. Рідні були дуже пригнічені цією новиною, хотіли визволити дочку. У тюрмі дівчина голодувала, нетривалі 10–15-хвилинні зустрічі з родиною дозволяли дуже рідко, а під час розмов її та рідних відділяли ґрати. Тюрма погано позначилася на здоров'ї Насті. Згодом її випустили, і вона одразу знову взялася до партійної роботи. А потім знову роз'їзди: Гадяч, Конотоп, Петербург, знову Конотоп. Холодна квартира, постійне недоїдання, важкі умови діяльності занастали її здоров'я. 1 жовтня 1908 р. Настя Грінченко померла, залишивши сина, якому не було ще й півроку. Це стало тяжким ударом для подружжя Грінченків. Усіма силами намагалися уберегти єдину дитину, але не змогли...

Для того, щоб виростити перлину, необхідно 3–4 роки, сім'я Грінченків плекала свою «перлину» двадцять три роки, наповнювала її знаннями та переконаннями, дарувала любов та увагу, виховувала згідно з кращими надбаннями і традиціями українського народу. Та не судилося Насті сяяти на небосхилі України, вона рано пішла з життя, залишивши в серцях батьків велику журбу та невичерпний біль.

Згодом у спогадах про свою дочку Марія Грінченко писала: «Про вдачу Настусину можу сказати, що вона була зовсім така, як і в батька. Основою

рисою її був альтруїзм. І він виявився не тільки в тому, щоб поділитися копійкою чи шматком хліба. Ні! Батько її собі поставив мету в житті і працював, щоб її здійснити. І він усього себе віддав на ту працю, майже зрікшись особистого життя. Так само зробила й вона. Маючи соціал-демократичні пересвідчення, вона працювала, щоб проводити їх у життя і віддала на це свою працю не одважуючи її, не одмірюючи, а всю отак – як робив її батько» [4, с. 96].

Висновки. Як бачимо, подружжя Грінченків виховало свою дочку в кращих традиціях українського народу. Невичерпні батьківські любов та увага, що їх упродовж усього життя відчувала Настя, давали їй сили та насагу відстоювати свою життєву позицію, існувати не за шаблонами тогочасної влади, а жити справжнім життям, бути потрібною Україні, бути патріоткою. За своє коротке життя Настя залишила глибокий відбиток в історії українського національно-визвольного руху початку ХХ ст.

ЛІТЕРАТУРА

1. Липа І. Пам'яті Насті Грінченко / І. Липа // Українська хата. – 1909. – № 7–8. – С. 353.
2. Мовчун А. Борис Грінченко і Марія Загірня: феномен родинного життя / А. Мовчун // Слово Просвіти. – 2013. – № 8. – С. 14.
3. Пастух Б. В. Борис Грінченко – безкомпромісний лицар національної ідеї / Б. В. Пастух. – Л., Книжковий світ. – 2006. – 200 с.
4. Загірня М. Спогади / передмова, упорядкування, примітки Неживої Л. Л. – Луганськ : Видавництво «Шлях», 1999. – 160 с.
5. Єфремов С. Живий пам'ятник. Пам'яті Б. Грінченка / С. Єфремов // Світло. – 1912. – № 8. – С. 3–7.
6. Пісочинець Д. Учителювання Бориса Грінченка / Д. Пісочинець // Світло. – 1911. – № 5. – С. 31–46.
7. Закон України «Про освіту». – К. : Генеза, 1996. – 36 с.

Цитувати: Спірідонова А. В. Перлина родинного виховання сім'ї Грінченків – Настя Грінченко / А. В. Спірідонова // Постметодика. – 2015. – № 4. – С. 51–55.

© А. В. Спірідонова. Стаття надійшла в редакцію 24.11.2015 ■